

דומן שדבוק עליו השמנונית מעכב המים מלזוב (תורת חטאת כלל ס"א דין ד').
אך לכתחילה אף באופן זה לא יחתוך מאכל סתמי בסכין בשרי אם
ברצונו לאכלו עם חלב (חידושי רעק"א ריש סימן צ"ו).

הערה מאת הגרז"נ גולדברג שליט"א

לחיבת הקודש אכתוב מה שנתעוררתי בעיון בספרו וז"ל בעמ' ד': "ונראה מדברי רש"י [הסובר שהלכה טעם כעיקר לאו דאורייתא והטעם שאין למדים ממשרת וגיעולי מדין משום דהוה שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדים אי נמי גיעולי מדין חידוש הוא] שמ"מ סובר שטעם האיסור הנפלט מכלים אסור מדאורייתא, אלא שא"א ללמוד משם טעם כעיקר לשאר מקומות. אבל הפמ"ג שער התערוכות חלק ג' פ"ג כתב לפי הסוברים טעם כעיקר דרבנן: "והא דצוותה התורה להגעיל כלי מדין היינו לכתחילה דאין מבטלים איסור לכתחילה וכו'. או גזירת הכתוב, אבל לא לאסור המאכל." עכ"ל.
 ונראה לענ"ד ליתן טעם למה לא פירש הפמ"ג כסברת המחבר שאף שטעם לאו כעיקר מ"מ טעם הבא מכלים אסור מהתורה, שזה לא יתכן לומר כן. שאיך יתכן שטעם איסור שנכנס להיתר כגון שבישל נבילה בירק, יהיה מותר לאכול את הירק מן התורה, ואם בישל נבילה בקדירה ואח"כ בישל בקדירה ירק ייאסר הירק מן התורה. לכן מיאן הפמ"ג בפירוש זה וכתב פירוש אחר, וכמו שנבאר להלן.

והנה לכאורה יש מקום לפרש שרק במלחמת מדין אסרה התורה כלי מדין אבל אינו נוהג לדורות, ואם כן מהיכן למד הפמ"ג שגם לדורות אסורים כלים שבלעו איסור? ויש מקום לומר שהפמ"ג לא כתב כן שאסור לדורות אלא לפי מה שכתב רש"י הטעם הראשון שאין למדים ממשרת וגיעולי מדין משום שהם שני כתובים הבאים כאחד. ולכן מובן שרק לעניינים אחרים שנבוא ללמוד מגיעולי מדין ב"במה מצינו" שזה אחד מ"ג מידות שהתורה נדרשת, בזה נאמר הכלל ששני כתובים אין מלמדים. אבל אם נבא ללמוד מכלי מדין לכל כלי איסור, שאסור לבשל בהם, בזה אין צריך ללמוד מכח המידה של במה מצינו אלא הוא הדבר בעצמו שציוותה עליו התורה, ומה מקום לחלק בין כלי שבישל בו מדיני איסור, לבין כלי שבישל בו אדם אחר איסור.

אבל לפי הטעם השני שכתב רש"י, שאין למדים מגיעולי מדין שחידוש הוא, בזה יש לומר שהחידוש הוא במלחמת מדין ואין למדים לזמנים אחרים, וא"כ מניין למדים שיש מצוה להגעיל כלי איסור?

אכן יש לומר טעם אחר בפמ"ג, שגם לטעם שאין למדים הגעלת כלים מגיעולי מדין, ג"כ אסור מן התורה לבשל בכלים אסורים לפי מה שהקשה לי הגר"י טויסיג זצ"ל – הרי אמרו במסכת קידושין דף כ"ט ע"א "יתנא דבי רבי ישמעאל כל מקום שנאמר צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות זירוז דכתיב וכו' ולדורות דכתיב מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם". ומזה למדו שחייב אדם במילת בנו ועצמו שנא' כאשר צוה אותו אלוקים, וגם לדורות נלמד מקרא צוה. וא"כ קשה הרי בגיעולי מדין כתיב: "זאת חוקת התורה אשר צוה ד' את משה" וגו' ואם כן בהכרח שנוהגת הגעלת כלים לדורות. ואין אמרו טעם כעיקר לאו דאורייתא דחידוש הוא?

והשבתי לו שבאמת כך הדין, שהגעלת כלים נוהג לדורות ומה שאמרו טעם כעיקר

לאו דאורייתא היינו בטעם שלא בא מכלים. וא"כ יש לומר שהפסוק "זאת חוקת התורה אשר צוה ד' את משה" וגו' הוא מה שהכריח את פמ"ג לפרש שהאיסור לבשל בכלים האסורים נוהג לדורות.

והנה עדיין יקשה על הפמ"ג לפי מה שכתבנו, שלא יתכן לפרש ברש"י שטעם הנפלט מכלים אסור מן התורה, שא"כ איך יתכן שחמור טעם איסור שנבלע בכלי שאוסר המאכל, מהאיסור עצמו שאינו אוסר המאכל, א"כ איך יתכן שאסור לבשל לכתחילה בכלי שבלע איסור ואילו להכניס איסור למאכל היתר מותר לפי הפירוש השני של הפמ"ג (שהגעלת כלים הוא גזירת הכתוב)?

ויש לומר שלא קשה שהחמירה התורה בכלים, וכמו שמצינו שצוותה תורה להטביל כלי של נכרי כן החמירה שלא לבשל בכלי שבלע איסור. או יש ליתן טעמיה דקרא שלחכניס מאכל איסור לא שכיח אבל לבשל בכלי איסור שכיח שיבשל הרבה בישולים בכלי איסור, לכן אסרה התורה להשתמש בכלים אסורים. ובזה יש ליתן טעם בדעת הרשב"ם הסובר שאין להטביל כלי הנלקח מגוי אלא לאחר הגעלה, שלא יהיה טובל ושרץ בידו. היינו שגוף הכלי שיש בו איסור הוא כלי אסור, אף שהטעם עצמו מותר.

אכן מה שפירש הפמ"ג בפירושו הראשון שהינו טעמא שאסור לבשל בכלי איסור שאין מבטלים איסור לכתחילה קשה חדא, הרי לרוב הפוסקים אין מבטלים איסור לכתחילה הוא איסור דרבנן? אמנם יתכן שהראב"ד הסובר שאין מבטלים איסור הוא מן התורה, יש לומר שבאמת למד מגיעולי מדין, ונתגלה מקור האיסור בתורה שממנו למדים לכל התורה שאסור לבטל איסור לכתחילה. ונמצא לפי"ז שאין כאן שני כתובים הבאים כאחד שמשרת בא ללמד שלנזיר אסור לאכול טעם איסור, וגיעולי מדין בא ללמד שאסור לבטל איסור לכתחילה, וכן למדים לכל התורה שאין מבטלים איסור לכתחילה שאין על זה אלא כתוב אחד. אבל אין למדים ממשרת לכל התורה שטעם כעיקר, שאם טעם כעיקר בכל התורה שוב אין ראייה מגיעולי מדין לאסור לבטל איסור לכתחילה, שהרי יש לפרש למה יש להגעיל כלי מדין שלא יאסר המאכל שיבשלו בכלי מדין, וא"כ למה כתבה תורה דין גיעולי מדין והרי ניתן ללומדו ממשרת? אלא ע"כ שטעם כעיקר לאו דאורייתא בכל התורה חוץ מנזיר, וממילא גם מה שחייבה התורה להגעיל את כלי מדין אינו מפני שהפליטה תאסור את המאכל, אלא מטעם שאסור לבטל איסור לכתחילה. כן נראה לפרש לפי דעת הראב"ד.

אכן לכל הפוסקים החולקין על הראב"ד וסוברים שמותר לבטל איסור מדאורייתא קשה מדוע חייבים מדאורייתא להגעיל כלים הבלועים מאיסור? עוד קשה הרי אין במבשל בכלים אסורים משום מבטל איסור לכתחילה שאינו מכווין לבטל, וכמו שכתב הר"ן בע"ז בטעם היתר להגעיל כלים ואינו אסור משום אין מבטלים איסור לכתחילה, וכתב הר"ן שמותר משום שאינו מכוין לבטל את האיסור, וא"כ גם לבשל בכלים אסורים נתיר שהרי אינו מכווין לבטל האיסור?

אכן יש לומר שרק בהגעלה מותר שכוונתו להוציא האיסור משא"כ במבשל בכלי איסור שאינו מכווין להוציא את האיסור וביותר שיתכן שמכווין שיתן האיסור טעם בהיתר וזה אסור מטעם אין מבטלים איסור לכתחילה. ובזה יש ליישב דעת הרשב"א המובא בסוף סימן צ"ט שכלי שדרכו להשתמש בשפע מותר לבשל בו אם בלע איסור מועט, וקשה מה מועיל מה שדרכו להשתמש בשפע הרי אין מבטלים איסור מלכתחילה והרי מה שאסור לבטל איסור לכתחילה אין הטעם שמא יטעה ויבשל בפחות משישים אלא הוא איסור אחר שלא יבטל איסור? ובע"כ שסובר הרשב"א שאין בכלים משום מבטל איסור לכתחילה, ומה שאסור לבשל בכלים אסורים גם בשיש ס' היינו משום שגזרו חכמים שמא יבשל פעם אחר ולא יהיה ס' כיון שרגילים לבשל הרבה פעמים בכלים, דומיא מה שאמרו בפסחים גזירה שלא יבשל במינם, ולכן קדירות בפסח ישברו.

ולפי מה שכתבנו מיושב שכל שמבשל בשפע אין בו משום מבטל איסור לכתחילה שאינו מכווין לבטל טעם, אבל אם מבשל באופן שהכלי יתן טעם, בזה אסור משום אין מבטלים איסור לכתחילה גם למ"ד טעם כעיקר לאו דאורייתא, מ"מ אסור לבטל טעם. ומה שמותר טעם הוא משום שמתבטל הטעם ברוב. אבל אסור לבטלו משום שאין מבטלים איסור לכתחילה להראב"ד מדאורייתא ולחולקים עליו, אסור מדרבנן. ונראה שלסוברים שמן התורה מותר לבטל איסור, ^{אוצר החכמה}הה דאסרה תורה גיעולי מדין הוא מטעם אין מבטלים איסור לכתחילה וזה גופא חידוש ואין למדים למקום אחר, ובמקום אחר אסור לבטל איסור רק מדרבנן.

וגם להסברה הראשונה ברש"י שאין למדים מגיעולי מדין הוא משום ששני כתובים הבאים כאחד אין מלמדים, ולכן בהכרח שאין הטעם של הכלים אוסר המאכל וכמו שכתבנו, שא"כ לא היינו צריכים לדון גיעולי מדין. ואחר שבהכרח אין ללמוד מגיעולי מדין לדינים אחרים, ומאחר שבהכרח דין גיעולי מדין נוהג לדורות וכמו שכתבנו (מהפסוק אשר ציוה ד') א"כ בהכרח שגיעולי מדין לא אסרו המאכל אלא שנאסר לבשל בהם. ומה טעם יש בזה שאסור לבשל ומותר לאכול, בע"כ מטעם שאין מבטלים איסור לכתחילה. ונוהג לדורות שאין לבטל הטעם הבלוע בכלים כל שנותן טעם.

ולפי"ז לשני הפירושים שכתב הפמ"ג אין כלים אוסרים המאכל, רק שלפירוש הראשון מה שאסור לבשל בכלים אוסרים הוא משום שלא לבטל איסור לכתחילה, ולפירוש השני שבפמ"ג אין אנו יודעין הטעם למה אסור. מ"מ אינו אסור רק לבשל באופן שנותן טעם אבל אם אינו נותן טעם מותר.

ובמקום אחר כתבתי מקור אחר מן התורה לאסור לבטל איסור לכתחילה ממה שאמרה תורה אל תחלל בתך להזנותה, ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זימה שמבואר ב"מ ובספרא ובמוני המצוה שמלאה הארץ זימה הוא טעם לאיסור שאסרה תורה לא תחלל בתו שאם יבואו עליה הרבה בני אדם לא נדע של מי הילד שיוולד ונמצא אח נושא אחותו. והנה כתב הרמב"ם (פט"ו מהל' אב"א הל' כ"ח) "ומנין אני אומר שאין השתוקי והאסופי אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו שהרי הכשר שנבדקה אמו אינו אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו והרי נאמר בתורה אל תחלל בתך להזנותה ואמרו חכמים שאם יעשה זה נמצא אב נושא בתו ואח נושא אחותו. ואילו היה הדין שכל מי שאינו יודע אביו בודאי אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו לא היינו באים למידה הזאת לעולם ולא היתה הארץ מלאה זימה" עכ"ד הרמב"ם.

למדנו שאע"פ שמותר לשתוקי לישא אשה מדאורייתא ואין חוששים שיפגע בערוה, מ"מ אסור לכתחילה לגרום למצב שנזדקק להיתר הזה כדי שיוכל לישא אשה. א"כ נוכל ללמוד מכאן לביטול איסור לכתחילה שאין לעשות כן לכתחילה מדאורייתא כדי שלא נזדקק להגיע להיתר של ביטול ברוב.